

7. Барабан Л.М. Електронні гроші: можливості, тенденції та перспективи розвитку в Україні // Фінансовий простір. - №3(15) 2014. – С.10-15.
8. Вигівська І.М., Семйон В.С. Електронні гроші в системі управління фінансовими ресурсами підприємства: облікові аспекти // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. - №3 (44). – С.173-175.
9. Єсімов С.С. Інформаційно-правові засади регулювання обігу електронних грошей у контексті розширення застосування // Репозитарій Львівського політехнічного університету. – 2014. - №1. – С. 22-27.
10. Савлук М.І. Електронні гроші: зміст і порівняльний аналіз якісних характеристик / М.І. Савлук // Вісник Національного банку України. – 2004. - №11. – С.13-14.

The author highlights and discusses use of the concept of electronic money in the investment policy of Ukraine and its influence on payment by public authorities. The basic proposals of improvement the legislation of Ukraine in accordance with EU regulations are also stated.

Keywords: electronic money, regulation, investment, governance, legal framework, the European Union.

УДК.338.433:330.342

КИРИЛЮК Є. М.

доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту та економіки,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

РОЗВИТОК БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ПРОДУКЦІЄЮ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розкрито проблемні аспекти розвитку біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні. Вказано на недоліки окремих нормативно-правових актів, які регулюють біржову торгівлю на аграрному ринку. Виявлено причини неефективного функціонування товарних бірж. Обґрунтовано теоретико-методологічні положення щодо розвитку системи електронної торгівлі сільськогосподарською продукцією. Розкрито переваги електронних біржових торгів перед іншими формами організації оптової торгівлі на аграрному ринку. Вказано на необхідність координації і контролю процесу організації та функціонування електронної біржі з боку держави.

Ключові слова: біржова торгівля, прозорий аграрний ринок, асиметричність інформації, товарна біржа, Аграрна біржа, експортні операції, ф'ючерс, опціон, електронна біржа, система електронної торгівлі.

Постановка проблеми. Одним з актуальних і невідкладних завдань аграрної науки та практики є розробка і впровадження заходів з формування цивілізованого («прозорого») аграрного ринку, інструментом здійснення яких є створення й функціонування аграрних бірж. Біржова торгівля є необхідною умовою розвитку «прозорого» ринку сільськогосподарської продукції – ринку, на якому забезпечено вільний рух товарів і послуг, були б практично відсутні прояви цінової дискримінації, монопольного тиску, асиметричності інформації, тіньові схеми ринкових транзакцій, існувала можливість державного впливу на процеси обміну економічними важелями.

Біржі мають виконувати не лише пасивну функцію «товаропросування», а й генерувати цінові сигнали як результат взаємодії попиту й пропозиції на певний вид сільськогосподарської продукції. Чим точніше ціни відображають реальну взаємодію попиту й пропозиції, тим точнішими будуть і управлінські рішення суб'єктів аграрного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи організації та функціонування біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією розкриваються в працях А. Алтухова, Б. Беренштейна, В. Боєва, Ю. Воскобійника, Б. Губського, Ю. Коваленка, І. Лукінова, М. Маліка, І. Охріменка, П. Саблука, О. Шпичака та ін. Однак поява великої кількості досліджень і публікацій не сприяла активізації біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією. Функціонуючі в Україні товарні біржі, які здійснюють торгівлю сільськогосподарською продукцією, не забезпечують виконання більшості своїх функцій. Більшість угод укладаються на біржах не в реальному конкурентному середовищі в результаті взаємодії попиту і пропозиції, а шляхом простої реєстрації угод, укладених на позабіржовому ринку.

Існує об'єктивна необхідність удосконалення роботи вітчизняних бірж, оптимізації їх взаємовідносин із сільськогосподарськими товаровиробниками, впровадження сучасних інструментів біржової торгівлі, що потребує подальших наукових пошуків.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття проблемних аспектів біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні та окреслення перспектив її розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. За даними Держстату України, станом на 1.01.2015 р. в країні було зареєстровано 586 бірж, із них універсальних – 107, товарних і товарно-сировинних – 415, агропромислових – 23 [1]. Торгівля сільськогосподарською продукцією здійснювалася більш ніж на 400 біржах.

Однак створення великої кількості бірж не вплинуло на вигідність реалізації продукції сільськогосподарськими товаровиробниками. Дослідження показують, що протягом останніх років через біржовий ринок сільгосподарськими підприємствами реалізовувалось менше 1% продукції. Переважна частина біржових операцій здійснювались різними комерційними структурами. У зв'язку з цим Держстат України у своїх щорічних бюлетенях «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами» перестав виділяти напрям реалізації

«через біржі, аукціони», оскільки питома вага цього напрямку реалізації є незначною.

Незважаючи на те, що загальна вартість укладених угод купівлі-продажу сільськогосподарської продукції на українських товарних біржах, включаючи й державну Аграрну біржу, у 2013 р. становила 11,6 млрд. грн., основну частину (більше 90% від загальної вартості укладених угод) становили угоди для подальшого експорту. Така ситуація перш за все стала результатом виконання положень Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо стимулювання виробництва і розвитку ринку зерна» від 29.06.2000 р. [2], відповідно до якого (з метою створення прозорого ринку зерна та можливості контролю за товарними потоками й ціновою ситуацією) експортні контракти на зерно в обов'язковому порядку повинні були укладатись і реєструватись на акредитованих для таких операцій біржах. Однак, як показали дослідження, цей Указ не приніс очікуваних результатів. Значні обсяги торгівлі були забезпечені штучно шляхом укладання угод не в реальному конкурентному середовищі, коли ціна встановлюється на основі балансу попиту й пропозиції, а шляхом простої реєстрації на біржах угод, укладених на позабіржовому ринку.

Тенденцію збільшення питомої ваги експортних операцій у загальному обсязі біржових угод посилює прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання укладення та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів» від 13.12.2010 р. №1254 [3]. Відповідно до її положень з 1.02.2011 р. митне оформлення більшості видів експортованої сільгосппродукції (об'єктів державного цінового регулювання) здійснювалось на підставі зовнішньоекономічних контрактів, укладених та зареєстрованих виключно на Аграрній біржі, або на інших товарних біржах, які сертифіковані в установленому порядку щодо стандартів продажу або поставки біржового товару та яким Аграрна біржа надала право на участь у біржовій торгівлі.

До цього вимоги щодо реєстрації експортних контрактів на товарних біржах стосувались лише експорту зернових. Проте вони передбачали можливість реєстрації контрактів на товарних біржах, акредитованих Міністерством аграрної політики і продовольства України для здійснення подібних операцій, а не виключно на Аграрній біржі.

Враховуючи те, що практично усі основні види сільськогосподарської продукції відносяться до об'єктів державного цінового регулювання (згідно з підпунктом 3.3.1 статті 3 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [4]), це призвело до монополізації ринку укладення та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів і надало Аграрній біржі можливість здійснювати абсолютний контроль над експортом сільгосппродукції. Процеси монополізації оптового ринку сільгосппродукції, яка направляється на експорт, негативно впливають на динаміку цін, що відображається на доходах сільськогосподарських товаровиробників. Так, рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції у 2013 р. становив лише 11,2% [5, с. 53].

Протягом 2011-2013 рр. переважна більшість експортних угод була укладена виключно на Аграрній біржі, яка отримала можливість контролювати весь експорт сільгосппродукції та продовольства. У результаті реалізації положень Постанови КМУ №1254 фактично відпала необхідність функціонування акредитованих Міністерством аграрної політики та продовольства України товарних бірж. Врешті-

решт таку акредитацію було відмінено взагалі (з поясненням необхідності дерегуляції ринку).

Обсяги торгівлі сільськогосподарською продукцією на усіх вітчизняних біржах, окрім Аграрної, були мізерними. Це, поряд із домінуванням експортних угод, укладених на позабіржовому ринку крупними трейдерами та зареєстрованих, відповідно до волювого рішення Уряду, виключно на Аграрній біржі, свідчило про занепад біржової торгівлі в Україні. Аграрна біржа фактично перетворилась на реєстратора експортних угод, координатора усього експорту сільгосппродукції та продовольства з України. Її діяльність, поряд з механізмами квотування експорту та встановлення експортних мит, була одним із важелів встановлення тотального контролю над вітчизняним аграрним ринком, інструментом тиску на провідних зарубіжних експортерів (оскільки ті, не зареєструвавши контракт на Аграрній біржі, не мають змоги здійснювати експорт). Вищезазначене докорінно змінило функції Аграрної біржі, перетворюючи її в гуртового посередника та віддаляючи від аналогів, які діють в інших країнах.

Нині на світових біржових майданчиках торгівля, переважно, здійснюється строковими біржовими контрактами: ф'ючерсами й опціонами. Лише 2-3% укладених контрактів виконуються, всі ж інші ліквідуються офсетними угодами [6, с.402]. Як правило, учасники біржової торгівлі не прагнуть стати власниками базового активу укладеного деривативу, а переслідують спекулятивні цілі чи бажають захеджувати свої цінові та кон'юнктурні ризики на позабіржовому аграрному ринку. За рахунок присутності великої кількості спекулянтів та хеджерів, великої кількості біржових угод досягається висока ліквідність біржової торгівлі, що робить її «барометром» ринкових цін.

Проте на вітчизняному біржовому аграрному ринку згадані біржові інструменти не використовуються, відсутні прозорі й ефективні механізми ціноутворення. За такої ситуації вітчизняні біржі не можуть бути «індикатором» ринкових цін. Вони не здатні організувати конкурентну оптову торгівлю, формувати реальні ринкові ціни та забезпечити цінову стабілізацію ринку.

Неефективне функціонування вітчизняних товарних бірж пояснюється дією таких чинників:

1. Незацікавленість сільськогосподарських товаровиробників у реалізації продукції на біржах через:

а) непоодинокі випадки, коли керівники сільсько-господарських підприємств надають перевагу реалізації продукції за тіньовими схемами – таким чином вони мають власний зиск, а також мінімізуються податкові платежі до бюджету;

б) торгувати на біржах мають право лише зареєстровані брокерські контори, і для здійснення торгівлі на біржах сільгоспвиробникам необхідно або наймати брокера (сплачуючи йому відповідну винагороду), або реєструвати власну брокерську контору й сплачувати членські внески. У будь-якому разі виробнику необхідно нести додаткові витрати, авансувати для цього відповідні оборотні кошти;

в) у разі надання пільгових брокерських місць на біржах виробники втрачають багато часу на оформлення відповідних документів, а також контрактів за результатами укладених під час біржової сесії угод і виконання даних контрактів,

водночас сільськогосподарське виробництво вимагає чіткого дотримання технологічних операцій, і втрата часу означатиме для виробників порушення процесу виробництва.

2. Незначний обсяг попиту на біржовому ринку сільськогосподарської продукції через зацікавленість трейдерів у закупівлі продукції з поля або току за заниженими цінами у слабо поінформованих щодо цінової ситуації виробників.

3. Відсутність ефективного державного контролю та недосконалість нормативно-правового забезпечення діяльності бірж. Координацію біржової торгівлі аграрною продукцією здійснюють органи самоуправління Національної асоціації бірж України (НАБУ) та Союзу аграрних бірж України (САБУ), які відстоюють, передусім, інтереси самих бірж. Практика свідчить, що контрагенти часто відмовляються від оформлення укладених під час біржової сесії угод, не зазнаючи якихось значних збитків. Біржі можуть реєструвати укладені на позабіржовому ринку угоди, при цьому до них не застосовуються жодні санкції.

4. Необґрунтовано велика кількість бірж. Як наслідок, ступінь концентрації товарообігу на більшості бірж (на відміну від західних аналогів) залишається дуже низьким, що має ряд негативних наслідків.

5. Практична відсутність торгівлі ф'ючерсними контрактами й опціонами. Хоча у всьому цивілізованому світі переважна більшість укладених на біржах угод – це ф'ючерсні угоди, і біржі виконують функцію генерування не самих ринкових цін на товари, а упереджувальних цінових сигналів через ціни ф'ючерсних контрактів. Створення ТБ «Українська ф'ючерсна біржа» не активізувало торгівлю ф'ючерсними контрактами через недосконалість організаційно-правових засад функціонування ринку ф'ючерсів, відсутність обігу складських свідоцтв на вторинному ринку, не впровадження ефективного механізму функціонування розрахунково-клірингової палати, яка б здійснювала розрахунки з контрагентами ф'ючерсних угод.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень із проблем функціонування біржового аграрного ринку, нині відсутні обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення взаємовідносин бірж із сільськогосподарськими товаровиробниками. Будь-які механізми удосконалення роботи бірж не дадуть значного ефекту для аграрного ринку загалом (а не для самих бірж) без налагодження тісних зв'язків із великими виробниками. Наслідком ситуації, коли Аграрна біржа тісно взаємодіяла з окремими трейдерами (наприклад, із ТОВ «Хліб Інвестбуд»), реєструючи експортні контракти, була цінова дискримінація товаровиробників і фактичне збільшення кількості посередників на одного у ланцюгу товаропросування. Можна проводити безліч досліджень і давати низку рекомендацій з удосконалення роботи цього ще одного посередника, однак первинний і вторинний ринок сільськогосподарської продукції не стане прозорішим без системного зміщення акцентів у роботі бірж.

Функцією біржі є встановлення реальної ринкової ціни через взаємодію попиту й пропозиції, а не сприяння роботі трейдерів. Без забезпечення здійснення регулярної (не фіктивної – через реєстрацію позабіржових угод) біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією на умовах спот і форвард результативність заходів із запровадження ефективно торгівлі ф'ючерсними контрактами буде низькою.

Необхідно оптимізувати роль держави у розвитку й стабілізації біржового аграрного ринку, у т.ч. через створення відповідного координуючого органу, удосконалення роботи Аграрної біржі в напрямку врахування інтересів перш за все сільськогосподарських товаровиробників, а не трейдерів.

З нашої точки зору, в якості стратегічного напрямку в Україні доцільно прийняти розвиток єдиного електронного біржового ринку сільськогосподарської продукції. Подібний підхід до вирішення завдань такого ж рівня показав свою ефективність за кордоном. Нині у світі створено багато електронних торгових майданчиків, у тому числі у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією (horsepower.com; dairy.com; globalfoodexchange.org; ecp.net; sugeronline.com та ін.). Аналіз складу учасників цих та аналогічних зарубіжних майданчиків свідчить, що істотну їх частку становлять фермери, фермерські кооперативи, оптові та дрібнооптові продавці, виробники сільськогосподарської техніки, мінеральних добрив тощо.

У світі нараховується понад 30 товарних бірж, що використовують системи електронної торгівлі. Нові електронні системи були введені на товарних біржах Австрії, Бельгії, Фінляндії, Італії, Японії, Сінгапуру, Іспанії, Швеції, США і Великобританії. На більшості з них торгівля ведеться винятково електронним способом. Це наступні біржі: Бельгійська ф'ючерсна й опціонна біржа (Belgian Futures and Options Exchange); Датський Фонд гарантій ф'ючерсів і опціонів (Guarantee Fund for Danish Futures and Options); опціонний ринок Фінляндії (Finnish Options Market); Німецька товарна біржа (Deutsche Terminboerse); опціонний ринок Швеції і Великобританії (OM London and OM Sweden); Італійський ф'ючерсний ринок (Mercato Italiano Futures); зернова біржа в Осаці (Osaka Grain Exchange); Токійська товарна біржа (Tokyo Commodity Exchange). Інші біржі використовують електронні системи в сполученні з традиційною торгівлею в біржовому «кільці»: або під час звичайних торгових сесій (тобто паралельно зі звичайними торгами); або після закриття звичайних торгових сесій (тобто на додаток до звичайних торгів).

Протягом останнього десятиріччя кількість систем електронної торгівлі на товарних біржах різко збільшилася. Більшість нових бірж, торгівля на яких почалася після 1990 року, зволіли використовувати винятково електронні системи, відмовившись від традиційного біржового «кільця».

ЄС до кінця 2015 р. планує завершити формування стабільного і конкурентоспроможного простору для електронних комунікацій та інформаційної служби на єдиному ринку. Вважається, що фермери та інші підприємці за рахунок економії часу та зниження затрат на пошук і придбання необхідних ресурсів за прийнятними цінами, а також на збут виробленої продукції в електронній мережі можуть підвищити свою прибутковість на 75% [7, с. 64-65]. Аналогічний проект здійснюється в Японії.

Згідно із загальносвітовою практикою, електронна торгівля відіграє роль ефективного механізму товаропросування, оптимізуючи зв'язки між покупцями й продавцями, сприяючи економії транзакційних витрат. У поєднанні з іншими чинниками оптимізації функціонування вітчизняного аграрного ринку освоєння електронної форми торгівлі сприяє його переходу на більш високий рівень свого розвитку, який виключає багато непотрібних ланок товаропросування, присутність

тіньового сегменту ринку, знижує високі трансакційні витрати, підвищує роль безпосередніх товаровиробників на ринку.

Аналіз біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні засвідчив, що на біржах відсутній ефективний механізм ринкового цінового регулювання, кредитування і страхування цінових ризиків. Відсутня оперативна й точна інформація про кон'юнктуру ринку, особливо це стосується сільгоспвиробників. Стосовно функціонування електронних бірж, то фактично вони виконують функцію дошки оголошень.

Для оптимізації економічних відносин на ринку сільськогосподарської продукції та продовольства в епоху інформатизації нами розроблено концептуальні засади створення в Україні системи електронної біржової торгівлі. Вона повинна сприяти встановленню та оптимізації зв'язків між суб'єктами аграрного ринку на основі створення універсальної системи електронної торгівлі (СЕТ) або, іншими словами, електронної біржі. Фінансування створення СЕТ повинно бути передбачено цільовою програмою «Електронний біржовий аграрний ринок». Координацію та контроль процесу організації та функціонування системи повинно виконувати Міністерство аграрної політики та продовольства України (надалі – Мінагрополітики).

Власником створеної СЕТ повинна бути держава в особі Аграрної біржі, оскільки існує ризик монопольного контролю за інформаційними потоками з боку приватних корпорацій. Державна Аграрна біржа повинна займатись акредитацією господарюючих суб'єктів, передусім сільгоспвиробників. Вона повинна виконувати функцію центру засвідчення, тобто мати право засвідчувати достовірність електронного цифрового підпису (ЕЦП), надавати ключ доступу, видавати акредитованим суб'єктам сертифікати ЕЦП, а також блокувати їх.

Запропонований механізм функціонування електронної біржі під егідою Мінагрополітики та Аграрної біржі дещо відрізняється від загальноприйнятого серед окремих фахівців-біржовиків. Так, у глосарії термінів на офіційному сайті Універсальної товарно-сировинної біржі вказано, що електронна біржа – це біржа, яка проводить торги з використанням інформаційної мережі; операції купівлі-продажу на ній здійснюються користувачами (брокерами) за допомогою абонентських систем, включених в інформаційну мережу [8]. Крім того, Аграрною біржою реалізовувався пілотний проект запуску електронної торгової системи, право торгівлі через яку мали акредитовані брокерські контори. Як відзначав директор Аграрної біржі А. Мар'юхнич, ринок повинен сам визначити вартість послуг цих компаній (брокерських контор) [9].

Проте, з нашої точки зору, участь у електронних біржових торгах з боку пропозиції повинні приймати виключно товаровиробники, сертифіковані державним органом за певною процедурою, а не брокерські контори, які не мають жодного відношення до виробництва. Інакше втрачатимуться окремі переваги відзначеної нами схеми електронних торгів.

Реалізація авторського варіанту функціонування системи електронної торгівлі (електронної біржі) дозволяє вирішувати такі завдання:

- створює умови для розв'язання проблеми асиметрії інформації на аграрному ринку, для вільного інформаційного обміну та взаємодії;

- формує інформаційні бази даних сільгоспвиробників і покупців їхньої продукції;
- скорочує трансакційні витрати;
- спрощує моніторинг ринкової кон'юнктури;
- спрощує проведення досліджень щодо удосконалення функціонування системи електронної торгівлі;
- сприяє наданню консалтингової допомоги й зменшує ризик при укладенні угод і здійсненні комерційних операцій;
- формує систему страхування угод і механізмів взаємної довіри і гарантій між суб'єктами під егідою Міністерства аграрної політики та продовольства України;
- створює умови для формування цивілізованого ринкового середовища в АПК.

Система має об'єднувати не лише безпосередніх (фактичних) учасників купівлі-продажу сільськогосподарської продукції, а й різноманітні інформаційні системи так званих функціональних учасників – банківських установ, страхових компаній, юридичних та митних служб, органів сертифікації, транспортних компаній, сертифікованих зернових складів і т.д. Доступ до системи дозволяє їм виставляти на єдиний торговельний майданчик свої комерційні пропозиції по кредитуванню, страхуванню угод тощо, оперативно і в установленому порядку отримувати достовірну інформацію для організації своєї роботи, гарантовано отримувати плату за свої послуги.

Функціональні учасники доступу до самої процедури торгів мати не повинні – у них існуватиме доступ до своїх закритих підсистем, які відповідають за двох-сторонній обмін інформацією і документами, пов'язаними з обслуговування укладених угод. Фактичні учасники (продавці та покупці) матимуть свої індивідуальні закриті підсистеми і можливість входу в підсистему автоматизованих відкритих електронних торгів, тобто на так звану електронну сесію. Можливість формування біржових лотів продавцями пов'язана з наявністю продукції на сертифікованому складі, покупця – з наявністю грошей на рахунку в уповноваженому банку.

Однією з передумов розвитку вітчизняної електронної біржової торгівлі є введення в обіг складських свідоцтв (СС). Це цінні папери у формі товаророзпорядчих документів, що видаються сертифікованими зерновими складами на підтвердження факту прийняття товару на відповідальне зберігання. СС є універсальним і ефективним інструментом для реалізації економічних інтересів товаровиробників, оскільки дозволяють підтверджувати наявність застави для отримання кредитів, спрощують процес товаропросування шляхом передачі не продукції, а документа, який засвідчує її наявність.

Необхідно відзначити, що введення в обіг складських свідоцтв в Україні, регламентоване Законом України «Про зерно та ринок зерна в Україні» [10], сприяло збільшенню обігу зерна, його поставок до державних і регіональних фондів, зменшенню втрат, пов'язаних з неправильним зберіганням зерна, а також у меншій мірі (що пов'язане з дією інших чинників) – заставним операціям і фінансовим інтервенціям на організованому аграрному ринку. Поте необхідний наступний крок

по залученню складських свідоцтв до процесу формування прозорого аграрного ринку – їх повноцінне використання при здійсненні торгівлі на електронній біржі, укладенні ф'ючерських угод та угод з опціонами.

Переваги розробленого механізму електронної торгівлі перед іншими формами організації оптової торгівлі на аграрному ринку полягають у розширенні її функціональних можливостей, залученні до цього процесу банків, страхових компаній, баз зберігання тощо, відсутність із боку виробників необхідності звертатись до послуг брокерів та сплачувати винагороду останнім, економія часу при використанні передових інформаційних технологій, а також у відносні безпечності укладених угод (оскільки перевірка здійснюється міністерством при акредитації, крім того, ведуться банки даних про недобросовісних суб'єктів, яких позбавляють права торгувати на біржі).

При формуванні системи електронної торгівлі на електронній біржі в якості основних параметрів ефективності обміну нами розглядаються чотири типи трансакційних витрат: інформації; переговорів; виміру, специфікації і захисту прав власності; витрати, зумовлені опортуністичною поведінкою контрагентів (табл. 1). Саме електронна біржова торгівля, яка в рамках загальносвітових тенденцій стає все більш розповсюдженою, дає можливість оптимізувати економічні відносини між суб'єктами аграрного ринку, скоротити час товаровиробників на пошук необхідних контрагентів і на організацію самих угод, і відповідно збільшити прибутки останніх.

Створення електронної біржі дозволяє зменшити трансакційні витрати сільгоспвиробників на 50-60% порівняно з позабіржовим ринком і на 25-30% порівняно з класичним біржовим ринком. Крім того, оскільки учасники ринку матимуть надійне джерело цінової інформації, це дозволить уникнути надмірного зростання посередницького ланцюга, і за рахунок цього збільшити закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію на 10-15% (про це свідчить як досвід США та ЄС, так і досвід функціонування електронних біржових майданчиків з купівлі-продажу вугільної продукції в Україні).

Таблиця 1

Ступінь економії трансакційних витрат сільгоспвиробниками*

Види трансакційних витрат	Позабіржовий ринок	Біржовий ринок	Електронна біржа під егідою Мінагрополітики (Аграрної біржі)
Затрати часу і ресурсів, необхідні для пошуку покупців відповідної продукції	–	+	++
Втрати, пов'язані з недосконалістю та неповнотою інформації	–	+	++
Затрати часу на укладення та оформлення угод	–	+	++
Затрати часу на ведення переговорів про умови обміну	–	++	++
Затрати на утримання брокерів, юристів, органів контролю	–	–	+

Затрати ресурсів і часу, необхідні для відновлення порушених прав	–	–	++
Втрати, що виникають у ситуації «незамінності» покупця	–	+	++

* «++» – повністю забезпечує економію; «+» – забезпечує частково; «–» – не забезпечує.

Джерело – сформовано автором.

Таким чином, сільгоспвиробники і покупці зможуть швидко та ефективно заключати угоди купівлі-продажу і постачання продукції, супровідні угоди (наприклад, страхування), мінімізувати ризики втрати продукції, що є предметом електронних торгів, та невиконання угод. Викладене вище дозволяє зробити висновок про перспективність впровадження системи електронної торгівлі або електронної біржі в рамках комплексного розвитку інфраструктури аграрного ринку.

Висновки. Запропоновані в статті теоретико-методологічні положення щодо розвитку системи електронної торгівлі сільськогосподарською продукцією або електронної біржі в Україні передбачають, що участь у електронних біржових торгах з боку пропозиції прийматимуть виключно товаровиробники, сертифіковані державним органом за певною процедурою, а не брокерські контори, які не мають жодного відношення до виробництва. Обґрунтовано, що через ризик монопольного контролю за інформаційними потоками з боку приватних осіб і корпорацій власником створеної системи електронної торгівлі повинна бути держава в особі Міністерства аграрної політики та продовольства України, що займатиметься акредитацією господарюючих суб'єктів, передусім сільгоспвиробників, а також виконуватиме функцію центру засвідчення, тобто матиме право засвідчувати достовірність електронного цифрового підпису, надаватиме ключ доступу, видаватиме акредитованим суб'єктам сертифікати електронного цифрового підпису, а також блокувати їх.

Реалізація авторської моделі функціонування електронної біржі створить умови для розв'язання проблеми асиметрії інформації на аграрному ринку, вільного інформаційного обміну та взаємодії, сприятиме скороченню трансакційних витрат, сформує систему страхування угод і механізмів взаємної довіри і гарантій між суб'єктами під егідою відповідного державного органу, створить умови для формування цивілізованого аграрного ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України – офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
2. Про невідкладні заходи щодо стимулювання виробництва і розвитку ринку зерна: Указ Президента України від 29.06.2000 р. №832/2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/832/2000>.
3. Деякі питання укладення та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 р. №1254 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1254-2010-%D0%BF>.

4. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
5. Сільське господарство України за 2013 рік: Статистичний збірник / За ред. Н. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 399 с.
6. Беренштейн Б.Л. Біржовий ринок у контексті глобалізаційних явищ міжнародної економіки / Б.Л. Беренштейн, О.М. Третяк // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. – Вип. 145. – С. 396-405.
7. Шелюбская Н. Новые наименования инновационной политики ЕС / Н. Шелюбская // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – №4. – С. 63-68.
8. Глосарій термінів: електронна біржа [Електронний ресурс] / Товарна біржа «Універсальна товарно-сировинна біржа». – Режим доступу: <http://www.utsb.kiev.ua/ukr/hlosariy/199-elektronna-birzha.html>.
9. Марюхнич А. Аграрная биржа выведет национальный биржевой рынок на новый уровень развития [Электронный ресурс] / Марюхнич А., Стрижеус А. – Режим доступа: <http://latifundist.com/interview/35197-aleksandr-maryuhnich-agrarnaya-birzha-vyvedet-natsionalnyj-birzhevoj-rynok-na-novyj-uroven-razvitiya>.
10. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 04.07.2002 №37-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/про зерно та ринок зерна в Україні>.

The article deals with the problematic aspects of the development of exchange trade in agricultural market in Ukraine. Deficiencies of certain legal acts that regulate the exchange trade in the agricultural market are emphasized. The causes of inefficient functioning of the commodity exchanges are discussed. Author presents theoretical and methodological provisions for the development of e-trade system in Ukrainian agricultural market. The advantages of the electronic exchange trading over other forms of wholesale trade in the agricultural market are demonstrated by author. Author clearly outlines the necessity of state's coordination and monitoring the process of the organization and functioning of the electronic stock exchange.

Keywords: stock trading, transparent agricultural market, asymmetric information, commodity exchange, Agricultural exchange, export transactions, futures, options, electronic exchange system of electronic commerce.